

Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» «кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками». Це право повною мірою стосується і дітей [9].

У нашому законодавстві говориться, що держава захищає права дитини, дотримується Конвенції і контролює її дотримання. Але це все в ідеалі. Не існує ще в Україні такої організації, яка б дійсно постійно, системно захищала права дитини, відстоювала їх, контролювала дотримання Конвенції ООН про права дитини.

Так, існують, звичайно, служби у справах неповнолітніх, різні організації та органи, фонди та служби, але всі вони не несуть тієї лепти, яку б хотілося бачити. Багато зараз у засобах масової інформації друкують телефонів довіри, адрес різних організацій, але постійної, державної, керованої вищими органами організації, яка б насамперед захищала права дитини, немає.

Звідси можна дійти висновку, що попри ухвалення законів та інших нормативно-правових актів, покликаних забезпечувати реалізацію і захист прав дітей, і досі не сформована цілісна державна система забезпечення прав кожної дитини, створення умов для її гармонійного і повноцінного розвитку. Потребує чіткішої координації діяльність розгалуженої мережі органів і служб, які згідно із законодавством зобов'язані забезпечувати захист прав українських дітей у тому числі і забезпечення права дитини на професійну правничу допомогу.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини {Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91}.
2. Оніщенко Н. М. Права і свободи дитини: вступ до проблеми / Н. М. Оніщенко, О. Л. Львова, С. О. Сунегін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13–17.
3. Конституція України– С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2016 – 56 с.
4. Про охорону дитинства Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142).
5. Про внесення змін до Конституції України Закон України (щодо правосуддя) (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст.532).
6. Закон України Про безоплатну правову допомогу (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577). № 1379-VIII від 19.05.2016, ВВР, 2016, № 27, ст.521
7. Про прокуратуру Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12). № 1404-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 30, ст.542}.
8. Сімейний кодекс (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135). № 1692-VIII від 19.10.2016.
9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 20, ст.99). № 901-VIII від 23.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст.44}.

УДК 343.2/.7

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Шкелебей В.А.

*(кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету ДФС України)*

Черняк Я.В.

*(студентка 3-го курсу Навчально-наукового інституту права Університету ДФС
України)*

Анотація. В статті розглядається сутність та особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх. Особливу увагу приділено характеристиці нормативно-правового забезпечення щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх. Аналізуються норми ст. ст. 97 та 105

Кримінального кодексу України і акцентовано увагу на проблемах, що виникають під час звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів медичного характеру.

Ключові слова: неповнолітній, звільнення від кримінальної відповідальності, примусові заходи виховного характеру.

Аннотация. В статье рассматривается сущность и особенности освобождения от уголовной ответственности несовершеннолетних. Особое внимание уделено характеристике нормативно-правового обеспечения об уголовной ответственности несовершеннолетних. Анализируются нормы ст. ст. 97 и 105 Уголовного кодекса Украины и акцентировано внимание на проблемах, возникающих при освобождении от уголовной ответственности с применением принудительных мер медицинского характера.

Ключевые слова: несовершеннолетний, освобождение от уголовной ответственности, принудительные меры воспитательного характера.

Abstract. In the article the essence and features of exemption from criminal liability of minors. Special attention is paid to the characteristics of the legal provision on criminal liability of minors. Analyzes the rules of art. Art. 97 and 105 of the Criminal Code of Ukraine and brought to a focus on the problems that arise during the exemption from criminal liability with the use of compulsory medical measures.

Keywords: juvenile, exemption from criminal liability, compulsory measures of educational nature.

Постановка проблеми. Із зростанням рівня злочинності неповнолітніх великого значення набуває питання про реакцію з боку держави на вчинені такими особами діяння. У сучасних умовах, неповнолітні залишаються поза належним захистом держави та суспільства. Тому законодавець, визначаючи норми, що регулюють кримінально-правові відносини, учасником яких є неповнолітній, повинен особливу увагу зосередити на механізмі застосування цих норм, зокрема тих, що регулюють звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Проте, питання звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності не знайшло належного регулювання в Кримінальному кодексі України. Учені неодноразово у своїх працях пропонували шляхи для вдосконалення норм КК України, однак наявні колізії в законодавстві досі залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом даного дослідження стало наукові роботи таких провідних вчених: Антипов В., Сілкова А.О, Отчак Н.Я, Трубников В.М. та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідити проблеми та особливості, які виникають під час звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Розглядувана тема дуже важлива для розуміння значення кримінального права, державно-правових явищ, підвищення рівня розвитку правової культури і правосвідомості, підтримання належного ступеня законності. Подолати злочинність неповнолітніх надзвичайно складно. Даний вид злочинності є одним із показників загального стану злочинності всього суспільства, падіння життєвого рівня населення, падіння рівня соціально-культурного рівня населення, зростання проявів неналежного та жорстокого поводження з неповнолітніми. Це викликає необхідність вдосконалення та посилення соціальних, економічних та виховних та профілактичних заходів. Необхідність виокремлення спеціальних норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх обумовлена принципами справедливості, гуманізму, економії кримінальної репресії.

Отже, кримінальна відповідальність неповнолітніх передбачена кримінальним законом. Враховуючи психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, закон, по-перше, забезпечує їх посилену кримінально-правову охорону, по-друге, передбачає особливості притягнення їх до відповідальності, звільнення від відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування.

Суспільство не може висувати до неповнолітніх такі самі суворі вимоги, як до повнолітніх правопорушників. Тому, як свідчить практика, щодо неповнолітніх достатніми є міри виховно-педагогічного, а не карального характеру [6].

Неповнолітніми визначаються особи, які досягли віку кримінальної відповідальності (тобто 16 років, а в передбачених КК України випадках 14 років), яким ще не виповнилося 18 років.

В чинному КК України законодавцем приділено Розділ XV присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [2].

Розділ XV КК України передбачає два види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, зокрема:

1. Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України);

2. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК України) [2].

До неповнолітнього можуть бути застосовані і загальні види звільнення від кримінальної відповідальності (передбачені ст. ст. 45-48 КК України) Слід зауважити, що звільнення від відбування покарання застосовується виключно судом. Винятки становлять випадки звільнення від покарання, що застосовуються в порядку амністії або помилування. У статтях 74, 85-87 КК України визначається можливість звільнення особи від покарання чи пом'якшення призначеного покарання в порядку амністії або помилування.

Неповнолітній може бути звільнений від кримінальної відповідальності на підставі загальних норм, передбачених КК України, а також на підставі акта амністії чи помилування.

Основними категоріями досліджуваної проблеми є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), у зв'язку з передачею осіб на поруки (ст. 47 КК України), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України) до неповнолітніх застосовується на тих самих умовах, що й до повнолітніх.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України) щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовується з урахуванням того, що для них ч. 2 ст. 106 КК України передбачає скорочені строки давності [6].

Примусові заходи виховного характеру (ст. 97 КК України) не є кримінальним покаранням, вони завжди є заходами впливу, альтернативними щодо кримінального покарання, але завжди спрямовані на виправлення неповнолітнього, який вчинив злочин. В ст. 97 КК України йдеться про застосування примусових заходів виховного характеру до двох категорій осіб: 1) неповнолітнього, який вчинив злочин (ч.1 ст. 97 КК України) (особи, яка у віці від 14 до 18 років вчинила злочин) [2]; 2) особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння (ч.2 ст. 97 КК України) (тобто, до особи, яка у період від 11 років до досягнення віку з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК).

До зазначених вище категорій осіб суд застосовує примусові заходи виховного характеру, (ч.2 ст. 105 КК): застереження полягає в оголошенні судом у судовому засіданні в обвинувальному вирoku осуду (засудження) поведінки неповнолітнього і попередженні неповнолітнього про недопущення в його подальшій поведінці таких дій; обмеження судом в обвинувальному вирoku дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання [2].

У КК України не має спеціальної регламентації питань щодо тривалості застосування даного заходу, а також форми його прояву, його тривалість визначається судом (ч. 3 ст. 105 КК України) (очевидно, тривалість його застосування має бути обумовлена фактом досягнення виправлення, але не пізніше ніж до досягнення 18 років).

Специфікою інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, є встановлення скорочених строків давності (порівняно з тими, які встановлені для

повнолітніх правопорушників), які визначаються категорією тяжкості вчиненого злочину: у разі вчинення злочину невеликої тяжкості – два роки, середньої тяжкості – п'ять років, тяжкого злочину – сім років, особливо тяжкого злочину – десять років. (ч.2 ст. 106 КК України) [2].

Деякі вчені займають категоричну позицію і вважають, що кримінальна відповідальність без покарання і судимості є «одномоментною» [4], [5], вона зупиняється миттєво з призначенням цих заходів, оскільки тут ми не спостерігаємо продовжувані в часі правообмеження. Але ми вважаємо, оскільки, неповнолітній, будучи поміщений, наприклад, до спеціальної навчально-виховної установи відчуває на собі і державний примус, і ряд дуже вагомих обмежень. Що ж до моменту закінчення кримінальної відповідальності, то вона повинна закінчуватися в момент закінчення виконання примусових заходів виховного характеру [8].

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: звільнення неповнолітніх від кримінального покарання є складним міжгалузевим інститутом.

Проте, не можна погодитися з позицією авторів, які доводять необхідність виведення примусових заходів виховного характеру із дії сфери кримінальної відповідальності, розглядаючи їх як адміністративно-правові заходи, через наявність норми, яка чітко визначає їх використання при звільненні від покарання, і все ж таки, настанні фактичної наявності кримінальної відповідальності.

На нашу думку, в режимі правового регулювання необхідно вдосконалити принцип індивідуалізації покарання, тобто, враховувати вікові особливості неповнолітнього та закріпити це на законодавчому рівні. Також, необхідно для досягнення вказаної мети призначати індивідуальну соціально-психологічну експертизу, яка більш детально визначить мотиви здійснення правопорушення. У КК України також необхідно передбачити нові заходи кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх, а саме - переміщення в фостерні сім'ї для продовження процесу соціалізації неповнолітнього.

Висновки. Враховуючи викладене вище можна зробити висновок про те, що інститут звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності потребує вдосконалення на законодавчому рівні. Суттєве розширення поглядів на вітчизняне законодавство, з'ясування усіх особливостей і умовностей допомагає ширше трактувати зміст поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Дослідження цієї теми дає відповідь на цілу низку важливих питань, щодо застосування цієї інституції, а саме: які існують підстави застосування положень Розділу IX КК України; які умови необхідно для цього виконати; яка категорія осіб підлягає такому звільненню; які особливості закон передбачає для неповнолітніх. Втілення положень інституту звільнення від кримінальної відповідальності в життя, широке його застосування має загалом поліпшити ситуацію в суспільстві, створити умови для належного здійснення правосуддя щодо неповнолітніх та розвитку України на шляху до соціальної правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Офіційний текст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=898212.765> апр.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, С.Б.Гавриш та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. четверте, доповн.] – Х.: ТОВ Одіссей, 2016. – 1208 с.
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=9923.091>.
4. Антипов В. Проблеми застосування до неповнолітніх певних видів кримінального покарання / В. Антипов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №8. – С. 134-137.
5. Сілкова А. О. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України: окремі теоретичні аспекти // Право і суспільство. – №5, 2015. – С. 210-216.
6. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх// www.naiu.kiev.ua.

7. Отчак Н. Я. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання // [Митна справа](#). – 2015. – № 1(2.1). – С. 123-129.
8. Трубников В. М. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5227/2/Nepovnolitni.pdf>.